

Mustafa Ruhi Şirin* ile Çocuk Odaklı Medya Okuryazarlığı Üzerine Söyleşi

Söyleşi: Gülsüm EKİNCİ

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayıncılık Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı,
gulsumekinci2@gmail.com, 0000-0003-2388-9319

Mustafa Ruhi Şirin

Bilişim teknolojileri an be an hızlanarak gündelik hayattaki alanını genişletiyor. Geleneksel medyanın yıllara sâri birey, aile ve toplumsal etkilerine ilişkin sorunların tespiti ve çözüm arayışları hayata geçirilme aşamasında iken dijitalleşmenin getirdiği sonuçlar daha hızlı bir dönüşümü beraberinde getirdi. Dijitalleşme ile birlikte başta geleneksel medya olmak üzere, yerleşik kurumsal yapıların işlevsizleşmeye başlaması veya işlevlerini yerine getirme konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya gelmesi, yeni normlarının belirlenmesi ve uygulanabilir çözüm önerisi geliştirme çabasının tüm dünyanın gündeminde olduğu söylenebilir. Bu süreç ve dönemde öne çıkan önemli arayışlardan biri de dijitalleşme, belirsizlik, öngörülemezlik, dijital çağ, aralıksız/daimî değişim, enformasyon düzensizliği, enformasyon krizi, medya ve iletişim krizi gibi kavramların işaret ettiği yeni enformasyon ekosisteminin sorunlarıyla başa çıkabilmektir. Bu çerçevede, medya ve iletişim çalışmaları kapsamında giderek genişleyen önemli araştırma alanlarından biri olan medya okuryazarlığı, dünyayı tanıma, kavrama ve nitelikli bir hayat pratiği geliştirmeye işaret eden aktif vatandaşlık, eleştirel düşünme ve nitelikli iletişim becerilerinin kazandırılması için yaygınlaştırılmaya çalışılırken aynı zamanda enformasyon düzensizliği (information disorder) ile mücadelenin araçlarından biri olarak da görülmektedir.

*Çocuk Vakfı Başkanı, bilgi@cocukvakfi.org.tr.

Metaverse ve benzeri geleceğe ilişkin kaygıları da artıran yeni gelişmeleri dikkate aldığımızda “çocuk odaklı bir medya ve dijital dünya”nın daimî gündemimizde bulunması gerekliliği izahtan varestedir. Bu tür bir ihtiyaç, gereklilik ve arayıştan hareketle Türkiye’de medya okuryazarlığı alanıyla ilgili ilk Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, teorik ve pratik boyutları ile güncel gelişmeleri ve yeni okuryazarlık arayışlarını da ihmal etmeden araştırma ve eğitimi birlikte ele almayı hedefleyen bir akademik süreli yayın olarak yayın hayatına başlıyor. İlk sayımızda geleneksel medyadan dijital mecralara geçişteki bu hızlı dönüşüm sürecinde Türkiye’de çocuk odaklı bir medya anlayışını hem teoride hem de uygulamada önceleyen ve öncülüğünü yapan çocuk dostu bir yazar, bir şair, bir çocuk entelektüeli, bir sivil toplum aktivisti ve tabii hepsinden önce bir baba ve dede olarak Mustafa Ruhi Şirin ile bir söyleşi yaptık.

Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimi konusunu, bu alanda Çocuk Vakfı ekibi olarak verdiğiniz mücadeleleri, öncülük ettiğiniz çalışmalarını, kişisel olarak aldığınız inisiyatifleri ve özellikle de çocuk odaklı medya okuryazarlığının hayat bulmasının önündeki engeller, imkânlar ve geleceğe ilişkin ümitlerin de konuşulacağı bir çerçevede düşünce ve değerlendirmelerinizin, bu alandaki hafızanın oluşması ve canlı tutulması için çok değerlidir. Buradan hareketle ilk sorum şu olacak: Çocuk ve çocukluk yine ve yeniden inşa edilmeye devam eden bir süreç. “Çocuk ve çocukluk” a bakışınızdan kısaca bahseder misiniz?

Çocukluk tarihi aynasına baktığımızda çocuk ve çocukluğun merkez kavramının “değişim” olduğunu kolayca fark ederiz. Konuşan ve dinleyen çocuğun okuyan çocuğa dönüşmesi aşamalarında kültür-medeniyet dairelerinin kültürel gerçekliği belirleyici oldu. Hiç şüphe yok ki çocuk ve çocukluğun en hızlı ve kökten değişimi -buna çocukluk tarihinin büyük kırılması da diyebiliriz- modernleşme döneminden sonra ortaya çıktı: Geleneksel ve modern kültür arasında kuşatılan çocukluk önce mekânlarını yitirdi. Ardından okulla birlikte çocukluğun yaşı uzadı. Buna karşın modernleşmeyle birlikte yeni çocukluk anlayışı boy atmada gecikmedi. Ortaya çıkan yeni çocukluğun bir diğer adı ise “sosyal ergen”-di. Yaşları dokuz ile otuz arasındaki “sosyal ergenler” okul ve yazı kültürü aşamasından dijital çocukluk aşamasına doğru evrilerek varlıklarını sürdürdüler. Şimdilerde ise çocuklar daha çok yetişkin medyası kullanıyor ve yapay zekâ ile bütün bilişim araçlarının buluşacağı Metaverse dünyasına hazırlanıyorlar. Dijital çocukluk kolay öğrenen, mürebbisi medya olan sanal bir çocukluktur artık.

Geleneksel, modern ya da postmodern çocukluğun algıları değiştikçe dünya algıları ve tasavvurları da değişiyor. Bunun sonucunda yetişkinlerin çocuk algıları da değişiyor ve dünya her geçen gün biraz daha sanal algı dünyasına doğru evriliyor. Ortaya çıkan yeni çocuk tipi, öğrenen çocuk çağını geride bırakan; çocuktan öğrenme çağını başlatan dijital bir çocukluktur. Artık çocukla iletişim kurmak için özne ve belirleyici durumundan yola çıkarak, yeni çocukluğu anlamaya çaba göstermezsek çocukla yetişkin arasındaki kopukluk daha da uç noktalara doğru savrulabilir.

Hem çok sık duyduğumuz hem de tanımında hatta isimlendirmesinde de muğlaklığın olduğu bir kavram “medya okuryazarlığı”... Belki de bu muğlaklık yüzünden üzerinde çok durulmuyor. Sizin de artık eskidiğinin altını çizdiğiniz medya okuryazarlığının tanımıyla başlayabilir miyiz; medya okuryazarlığının anlam çerçevesini nasıl çizmeliyiz ve kavrama ilişkin nasıl bir anlayış geliştirmeliyiz?

Medya okuryazarlığı tanımından önce bu kavramın neleri örttüğünü anlamaya yönelmek gerekir. Medya okuryazarlığı, çocuk ve yetişkin boyutu bakımından ayrıca değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Öncelikle medya okuryazarlığının tam bir sarmala dönüştüğü gerçeğinin altını çizmeliyiz: Bu kavramın neleri örttüğü üzerinde durulmaz ve amacı iyi belirlenemezse işlevine yönelik değerlendirmeler de eksik kalır. Medya okuryazarlığının anlam çevresinden önce şu soruları sormalıyız: Hangi medya okuryazarlığı? Hangi yaş için medya okuryazarlığı? Medya okuryazarlığının anlamı niçin çocuk ve yetişkin için farklıdır?

Soruları biraz daha büyütebilir ve şu ana soruyu sorabiliriz: Hangi kültür-medeniyet çevresi için medya okuryazarlığı? Doğrusu bu ana soru sorulmadan medya mecralarının modern uygarlık kültürünü yaygınlaştırma işlevini göz ardı etmiş oluruz. Ne yazık ki günümüz dünyasında bu ayırım yapılmadığı için medya okuryazarlığının, modern uygarlığın seküler temele dayalı popüler kültür evreninin yaygınlaşması yönündeki işlevi de göz ardı edilmektedir. Bu örtük işlevi anlamadıkça, söz konusu işlevi bir ya da birkaç medyanın iletilerini okuma, anlama ve kullanabilme yeteneğinin kazanılması şeklinde çok masum bir yaklaşımla tanımlamış oluruz medya okuryazarlığını.

2013 yılında medya okuryazarlığı için şu kısa tanımı yapmıştık: Medyanın diliyle okuyup yazabilme becerisi. Bu tanımla birlikte dört alt beceri olarak *Erişim, Analiz, Değerlendirme ve Üretim Becerisi* belirlemiştik. Çocuk bağlamında medya okuryazarlığını şöyle tanımlıyorum: Çocuğun ilgi ve merakı alanına giren görsel ya da yazı kültürünü içeren geleneksel ya da yeni nesil medya türlerine erişme, iletilerini anlama, çözümleme ve değerlendirme becerisi süreçlerinin toplamı. Medya okuryazarlığı çok bileşenli medya kültürü alanı. Öncelikle çocuk ve yetişkin boyutları içerik çerçeveleriyle dikkate alınmalı. Bu çerçevede *I. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı (2014-2018)*¹ belgesinin Tanımlar Bölümündeki (s.15-20) belirlediğimiz kavram çerçevesinin de incelenmesini önermek isterim.

Çocuk odaklı medyaya ilişkin değerlendirmenizi de okuyucularımıza aktarmanız mümkün mü?

Öznesi çocuk olan, bütün bileşenleriyle çocuğu ve çocuk bakışını merkeze alan bir yaklaşıma göre hazırlanan, çocuğu geliştirici amacı ve işlevi olan bir anlam yüklüyorum çocuk odaklı medya kavramına. Ancak çocuk odaklı medyanın okuru-izleyicisi sadece çocuklar değildir. Tıpkı çocuk ve yetişkin okuru olan çocuk edebiyatı gibi iki katmanlı bir medya türüdür çocuk odaklı medya. İletisi hem çocuğa hem de yetişkine yöneliktir çocuk medyasının.

Tıpkı ebeveynleri (yetişkinler) gibi yeni çocukların tüketici olmak dışında (gönüllü) içerik üreterek “yeni medya”ya, “ortam”a katıldıklarını söyleyebilir miyiz?

Çocuk ve medya tarihinde yer alan bazı pilot uygulamalar dışında, çocuğun kendisiyle ilgili içerik üretimine katılım oranı düşüktür. Buna çok hızlı değişen çocuk kültürü ortamlarını da dâhil edebiliriz. Nedeni belli: Çünkü henüz çocuklarla birlikte çalışma anlayışına ulaşamamış bir aşamadayız ve çocuğu küçümsemeye devam eden bir dünya gerçeğiyle karşı karşıyayız. Çocukla ilgili her konuda görüşünün alınması 1989’da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde² önemli ve değerli bir ilke. Bazı alanlarda adımlar atılsa da bu ilke çok az oranda çocuk medyasına yansısı şimdiye kadar. Çocuk dostu medya kavramı geliştirilse de bu anlayış ve kültür yaygınlaşmadı dünyada. Çocukla ilgili medya türlerinin çocuklarla birlikte öngörülmesi ve gerçekleştirilmesi için önce çocuğa saygı kültürü gereklidir. Türkiye ve dünya çocuk medyasında üretilenlerin tamamına yakını çocuklarla birlikte değil çocuklar üzerinedir. Bu anlayış değişikliği için önce çocuğa saygıya dayalı bir felsefe ve kültüre ihtiyaç var.

Medya ve sosyal medya tanım ve kuramları niçin önemlidir?

Medya ya da sosyal medyayla ilgili çok sayıda tanım yapıldı şimdiye kadar. Her bir tanımlama ilgi alanı ve medyaya yüklediği anlama göre değişiyor. Covid-19 virüsü salgını ile medya okuryazarlığının amacı ve işlevinin kapsamı da değişti. Bir medya felsefecisinin tanımı ile medya sosyoloğunun tanımı farklı olabileceği gibi medya felsefecileri, sosyologları ya da pedagoglarının tanımları da farklı olabilir. Tanım yerine çocuğun medya, sosyal medya, yetişkinin medya ve sosyal medya ilişkisine odaklanan kuram geliştirmenin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Buna karşın ne çocuk ne de yetişkin medyası alanlarında geliştirdiğimiz önemli ve kapsayıcı kuramlar yok henüz. Uzun yıllar boyunca

¹ Bk. “I. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı (2014-2018)” (2013). <https://www.cocukvakfi.org.tr/wp-content/uploads/2021/01/Cocuk-ve-MEdya-Strateji-Belgesi.pdf>, s.15-20.

² UNICEF, “Çocuk Hakları Sözleşmesi”, <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklarına-dair-sözleşme>.

medya kültürünü geliştiren modern medya tanım ve kuramlarını tüketmekle meşgulüz. Burada kısa bir parantez açarak, medya okuryazarlığının iki boyutunu W. James Potter'ın 2004 yılında geliştirdiği "bilişsel kuram"ına atıfta bulunmak isterim: Potter'ın "bilişsel kuramı", medya endüstrileri, medya mesajları, medya izleyici uygulaması, medya etkileri ve öz benlik için beş alanda bilgi yapıları kurulmasını öngörüyor. Medya okuryazarlığının yedi anahtar becerisini ise analiz, değerlendirme, gruplandırma, tüme varım, tümenden gelim, sentez ve soyutlama dizgesi modeline dayandırıyor. Potter, "bilişsel kuramı"yla bir yandan bilgi yapıları oluşturulmasını, öte yandan yedi beceriden oluşan bir bilgi dizisini arttırmak ve medya okuryazarının konumunu güçlendirmek yaklaşımı ile medya eğitimi için yeni sınırlar belirliyor. Potter'la görüş birliği içinde olduğum yaklaşımın da üzerinde durmaya değer: Geliştirilecek medya okuryazarlığı müdahaleleriyle şiddet önlenemez. Bu görüşünü medya okuryazarlığı eğitiminin kuramsal temel üzerinden yapılmadığı; içgüdüleri kullanarak ya da bilgi ve beceri oluşturma stratejileri uygulayarak başarısız olunduğu tespitine dayandırıyor ki bu da çok isabetli bir görüş.

Dijital ebeveynlik, dijital çocuk ve benzeri isimlendirmelerin yaygınlaşıp akademik araştırmalarda sıklıkla konu edildiğini görüyoruz: Medyaya yüklenen işlev, adlandırma ve roller ne kadar doğrudur?

Dijital çağda en hormonlu ve değişken adlandırmaların medya alanında çıkması doğaldır. Bunun temel nedeni bilişim teknolojileri ve medya kültürü ile ilgili üretilen bilginin yoğun oluşu ve medya kültürünün dayandığı sürekli ve çok hızlı yenilenen hormonlu yapıdır. Medya, dijital dadı işlevini yerine getirirken aslında çocuğa ve yetişkine ne yapması gerektiğini de öğretiyor. Buna karşılık medyanın ne yapmaması gerektiğini amaçlayan bir işlevi yoktur. İster geleneksel ister yeni nesil medya olsun, etkilemek amacıyla kurgulanır ve oluşturulur. Asıl tehlike; medyanın örtük okul işlevi unutulmuş ailece ebeveynlik rolü yerine getirilmeden, medyanın dijital ebeveynlik rolünü üstlenmesidir. Bir anlamda "ekran kuşağı"nın karşı karşıya geldiği tehlike de medyanın dijital ebeveynlik rolünü üstlenmesidir... Daniel R. Anderson'ın bebekler üzerine yaptığı araştırmasından çıkan sonuç ilginçti: Bebekler aşamalı olarak televizyonu anlamayı öğrenebiliyor. İlk 6 ayda tanıdık insanları, 10. ayda tanıdık etkinlikleri ayırt edebiliyorlar. Yaklaşık 18. ayda kamera çekimi sırasındaki ilişkileri fark etmeye başlıyorlar. Anderson, çocuğun 2,5 yaşında, televizyon programlarını anlayabildiği sonucuna ulaşmış araştırmasında. Daha önemli sonuca gelince: Televizyon ve interaktif teknolojilerin 2,5 yaş altı çocukların bilişsel gelişim, dil ve dikkat gelişimleri üzerindeki etkileriyse bir dizi olumsuzluklar içeriyor. Bu noktadan hareketle şu sonuca ulaşabiliriz: Hiçbir medya sonuçları itibarıyla sorunsuz değildir.

Çocuğun hem geleneksel hem dijital medya üzerindeki hakları ve bu hakları sağlaması gereken yetişkinlerin (vatandaş-devlet) üzerine düşen görevler nelerdir?

Medya türlerini ayırmadan çocuğun medyadan yararlanma haklarını çocuk hakları kültürü temelinde düşünebiliriz. Çocuğa ve onuruna saygılı bir medya anlayışı ve felsefesi olmadıkça çocuk medyalarının "çocuğun yararının önceliği" ölçütünü hayata geçirme ihtimali yoktur. Çocuğun medyadan haklarını anlamaya yönelik üç hak çemberinden söz edebiliriz: Önce çocuğa ve onuruna saygı hakkı. Çocukla ilgili her medya sürecinde çocuğun görüşünün alınması, çocuğun katılımının sağlanması ve içerik üretiminin çocukla birlikte gerçekleştirilmesi hakkıdır. Çocuğun medyadan eşit yararlanma hakkı. Bildiğiniz gibi çocuk ve medya dünyası eşitsizlikler dünyasıdır. Egemen dünya sisteminde mevcut eşitsizlikleri giderecek sihirli değnek de bulunamadı henüz. O hâlde ne yapılabilir? Medyanın küresel boyutlarına rağmen özdenetim anlayışının geliştirmesi amacıyla toplumsal çoklu okuryazarlık hareketi başlatılabilir. Devlet ise medya güvenliği için koruma sistemleri ve medya hukukunu geliştirmeli.

Çocuk ve medya arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulabilmesinin aşamaları ve aktörleri nelerdir?

Her yaştan bireyin içinde yer alacağı medya eğitimi için şimdiye kadar MEB Okuma Kültürü ve Medya Okuryazarlığı Enstitüsü kurulması gerekirdi. Birkaç üniversitede Merkez ve Enstitü oluşturu-

rulmalıydı. Medya eğitimini de üç boyutlu öngörmek gerekir. Örgün, yaygın ve sargın medya eğitimi. Bilgi okuryazarlığından dijital okuryazarlığa, bütün okuryazarlık türlerini kapsayacak çoklu okuryazarlık eğitimi için insan kaynağımız var mı? Bu soruya cevabım, olumsuz yöndedir. Nedenine gelince: Türkiye öteden beri okuma kültürü becerileri eğitimini de medya okuryazarlığı eğitimini de ciddi bir mesele olarak ele almamış bir ülke görüntüsü içindedir. Ara bir soru sorabiliriz: Nereden başlamalı ve ne yapmalı? Nitelikli temel okuryazarlık ve çoklu okuryazarlık temelinde Okuma Kültürü Programı ile başlangıç yapabiliriz. Artık okuma kültürü yazı kültürüyle değil görsel okuryazarlıkla başladığı bir dünya gerçeğiyle yüzleşmemiz gerekiyor.

Dijital çağda sekiz aşamalı bir okuma kültürü eğitimi yapılabilirse ilk sonuçları beş yıl içinde alabiliriz. Nedir bu aşamalar? Birinci grup beceriler, temel okuryazarlığa dayalı görsel, dinleme-anlama, okuma yazma, okuma alışkanlığı becerileri. İkinci grubunu çoklu medya okuryazarlığı, işlevsel okuryazarlık, eleştirel okuryazarlık ve evrensel okuryazarlık-dünya okuryazarlığı becerileri şeklinde sıralayabiliriz. Böylece şu sonuca ulaşmış oluyoruz: Medya okuryazarlığı okuryazarlık alanını medya türleriyle sınırlandıran bir kavrama dönüştü. Ana sorumuz şu olmalı: Sınırları ortadan kaldıran ve medya-sosyal medya erişiminin küresel boyutlara ulaştığı bir aşamada medya ile yaşamayı ve onunla baş etmeyi öğrenmeye hazır mıyız?

Hiçbir medya türü ayırımına gitmeden kültür-medeniyet temeline dayalı, çoklu medya okuryazarlık eğitimi ile toplumsal okuryazarlık bilinci gelişmiş bir toplum hayalimizi gerçekleştirebiliriz. Bu amaçla okuma kültürünün işlevinin değiştiği bir dünyada şu sorunun çok cevaplı anlamını kavramaya yönelmeliyiz: Temel okuryazarlıkla kazanılan görsel ve yazılı okuma kültürü becerilerinin toplamı bir toplum olmaya yönelik toplumsal talebimiz var mı?

I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi düzenlediniz ve devamında Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve 2014-2018 Uygulama Planı belgesinin hazırlanmasında öncülük ettiniz. Çalışmaların yazılı ve bazılarının görsel kayıtlarına dijital ortamda ulaşabiliyoruz. Kayda girmesi için bu konudaki çalışmaların hazırlanması ve uygulanabilir bir strateji belgesine dönüşmesi sürecini biraz anlatabilir misiniz? İlaveten söz konusu strateji ve uygulama planı çıktılarının akibetini, kurumsal uygulamaya dönüşüp dönüşmediğini de sormak isterim.

Bundan on yıl önce Türkiye’de çocuk görüşü olarak çocuk ve medya kongresi için hazırlık çalışmalarına başlamıştık. Çocuk Vakfı, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM), Radyo ve Televizyon Üstü Kurulu (RTÜK) iş birliğinde ilgili STK, üniversite ve paydaşların katılımıyla 2013 yılında gerçekleşen kongreye strateji belgesi taslağıyla gidildi. Kongrede çocuk, yetişkin ve alan uzmanlarının görüşleri alındı. Farklı ülkelerden on yedi önemli çocuk medyası uzmanı katıldı kongreye. Müzakere edilen Strateji Belgesi, ilgili bütün bileşenlerin ve çocuk medyasının önemli uzmanları tarafından gözden geçirildi ve sonuçlandırıldı. Bu belgenin vizyon cümlesi şöyle belirlenmişti: “Çocuğa saygı ve çocuk hakları kültürü temelinde bir çocuk-medya ilişkisi için; paydaşların sorumluluklarının bilincinde olduğu medya okuryazarı bir Türkiye.” Strateji Belgesi ilgili kurumlara teslim edildi ancak bu kurumlar belgeyi ortada bıraktı ve belge Ankara’da askıda tutuluyor. 2014-2018 yılları için öngördüğümüz strateji ve eylemlerin hiçbiri hayata geçirilemedi.

Aralık 2021 yılında 20. Millî Eğitim Şûrası düzenlendi. Türkiye’nin eğitim kurumlarını, akademik birikimini ve sivil toplum alanındaki yönelimlerini/çabalarını dikkate alarak medya ve daha genel isimlendirme iletişim araçları ile çocuk ilişkisini odağa alan bir eğitim camiası duruşunu görüyor musunuz? Görmüyorsanız nedenini ve dikkatimizi çekmek istediğiniz sorunları sorabilir miyim?

Önce çocuk medyası kavramının nasıl algılandığıyla ilgili şu ara soruyu soralım: Çocuk medyası deyince ne anlaşılmalı? Böylece olunca medya eğitim kurumu ile özdeşleştirilmiş oluyor. İkincisi ise çocuk medyası deyince sadece çocukların tükettikleri medya ile sınırlı tutuluyor. Oysa çocuk med-

yasının tüketicisi yetişkin de olabilir: Çünkü çocuk ve yetişkine yöneliktir. Çocuk medyası; yazı ya da görselliğe dayalı ve ilk öznesi çocuk olan ortam biçiminde tanımlanabilir...

Sorunuza gelince; Gerek iletişim gerekse iletişim araçlarının çocukla ilişkisine odaklanan çok az sayıda medya sosyoloğu, psikoloğu ve pedagoğu insan kaynağımız var ülkemizde. Çocuk medyası içeriği üreten ve gerçekleştiren uygulamacılarımız da yeterli değil. Bunun dört temel eksiklikten kaynaklandığını düşünüyorum: Medya felsefesi üzerinde düşünen ve bu alanı anlamaya çalışan çocuk ve medya entelektüelimiz çok az. Medya sosyolojisi, psikolojisi ve pedagojisi alanlarında araştırmacılarımız nicel araştırmalarla yetiniyorlar. Türkiye’de medya eğitimi çok cılız. Medya eleştiri geleneği çok vasat ve sıradan.

Geleneksel medyadan hızla dijitalleşmeye geçişin üzerine bir de pandemi süreci yaşandı. Şimdiye kadar gündeminizdeki neredeyse tek ve temel konu olan “çocuk” odaklılığı dikkate alarak medya ve yeni iletişim araçlarının sunduğu imkânları ve zorluklarını göz önünde tutarsak “Nasıl bir medya okuryazarlığı eğitimi?” sorusunu medya okuryazarlığı eğitimi ve paydaşları çerçevesinde kısaca değerlendirir misiniz?

Kovid-19 virüsü salgını, çocuk ve yetişkin ayrımı gözetmeksizin dünyayı kuşatıverdi ve birçok açık ortaya çıkardı: Sağlık açığı, aile açığı, eğitim açığı, adalet açığı vd. Bunlara medya okuryazarlığı açığını da dâhil etmeliyiz. Çünkü yaklaşık üç yıl boyunca hayat eve sığmadı. Bir yandan “tıbbi söylem”le korku salındı, diğer yandan ise özgürlükleri kısıtlayıcı “pozitif hukuk söylemi” üzerinden korunma amaçlı bir dizi uygulama zorunlu hâle getirildi. Daha da önemlisi, uzaktan öğretim yöntemiyle çocukların medya bağımlılığı sarmalı iyice genişlemiş oldu... Türkiye, ülke ölçekli çoklu okuryazarlık eğitimini gündemine alamazsa medya kuşatması daha da derinleşebilir.

Medya okuryazarlığını eğitim-öğretim meselesi olarak görmek yerine medya kültürü bilincinin ve farkındalığının geliştirilmesi yaklaşımının daha önemli olduğunu düşünüyorum. Tıpkı çocuk hakları kültürü gibi medya okuryazarlığı eğitimini de önce yetişkinlerin öğrenmesi gerekir... Öteden beri önerim ise yaygın eğitim boyutuyla aile, örgün eğitim ve medyanın içinde yer alacağı Çocuk ve Medya Hareketi. Bütün toplumsal bileşenler etkin paydaş duruma gelmedikçe yol alınamayacağı da dikkatten uzak tutulmamalı. Bu amaçla I. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı (2014-2018) belgesi ile üniversite, kamu otoriteleri, uzman sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve özellikle medyanın içinde yer alacağı paydaşların iş birliğini önermiştik. Bütün süreçlerinde çocuğun görüşünün alınacağı, katılımın sağlanacağı ve çocuklar için, çocuklarla birlikte toplumsal hayatın bütün alanlarını kapsayacak ülke ölçekli bir medya hareketi hayalimdi. Hiç şüphe yok ki bu hayalin içinde küresel boyuttaki medyanın olumsuz etkilerinden çocukları ve yetişkinleri korumak da vardı. Çocuk ve Medya İzleme Kurulu ile Sivil Denetim Modeli de bu amaçla öngörülmüştü. Bütün bu süreçlerin harekete geçmesi için toplumsal talep ve paydaşların iş birliği de yetmiyor: Dijital Çağ’da nasıl bir dünyada yaşamak istediğimizi de belirlememiz gerekiyor.

Medya okuryazarlığı ve çocuk başlığı altındaki konuşmalar veya araştırmalarda, genellikle çocukların dijital dünyaya hazırlanması ve korunmasından söz ediliyor. Çocukların eğitilmesi, korunması ve kurtarılması söyleminin ötesine nasıl geçebiliriz?

Modern çocukluğun en belirgin özelliklerinden biri de dilemma/ikileminin çokluğudur. Neredeyse en çok tekrarlanan eğitim, koruma, gelişme, çocuk hakları kavramları eksik ve olumsuz yönleri vurgulamak için tekrar edilip duruluyor. Çocuk öylesine parçalara bölündü ki çocuk algısı da parçalandı: Hemen herkes kendi tanıdığı kadar çocuğu anlıyor...

Çocuk ve medya bağlamı içinde medya okuryazarlığı da sayısız parçaya bölünmüş durumda. Okuryazarlık adlandırması yapılmayan alan kalmamış gibi. Bilgi okuryazarlığından çevre okuryazarlığına, dijital okuryazarlıktan tarih okuryazarlığına onlarca okuryazarlığı çocuğun öğrenmesini savun-

mak ne kadar doğru? Yoksa, Alexander Federov'un³ işaret ettiği gibi yöntem olarak çocukların medya üzerinden "görme, yorumlama ve değerlendirme"nin anlamını öğrenmeleri mi önemli? Hiç kuşku yok ki medya okuryazarlığı kültürünün bu üç işlevini anlamaya odaklanmak önemlidir. Aynı işlevi çocuklardan önce yetişkinlerin öğrenmelerinin daha öncelikli olduğunu da söylemeliyim.

Çocuk, medya okuryazarlığı kültürü ortamına doğarsa bu ortam doğal bir okula dönüşür onun için. Bu benzetme çocuk/insan hakları kültürü okuryazarlığı için de gereklidir. Bütün bu okuryazarlık türleri içinde unutulana ise çocuk/insan okuryazarlığıdır. Öncelikle öğrenmemiz gereken başat okuryazarlık çocuk/insan okuryazarlığı; bu beceri diğer bütün okuryazarlık türlerinin eşiği olmadıkça çocuk ve yetişkinleri bilgi kakafonisi ve fetişizminden kurtaramayız. Doğuştan ve sonradan kazanılan bütün hakları merkeze alan çocuk/insan okuryazarlığı ise çocuk/insan temelinde bir felsefe edinmeyi gerektirir. Ancak bu felsefe ile çocuğun ve çocukluğun esenliği için yolculuğa çıkabiliriz.

Teşekkürler!

Mustafa Ruhi Şirin

1955'te Trabzon'da doğdu. İletişim alanında yüksek öğrenim gördü. 1977'de TRT'de görev aldı. Aynı kurumda radyo ve televizyon çocuk programları prodüktörlüğü ve danışmanlığı yaptı; yöneticilik görevlerinde bulundu. İstanbul Üniversitesi'nde (1986-1991) İletişim; Marmara Üniversitesi'nde (2008-2012) Çocuk Edebiyatı dersleri verdi. Aralık 2011'de, 35 yıl görev yaptığı TRT'den emekli oldu.

1990 yılında Çocuk Vakfı'nı kurdu. 1976 yılından bu yana Çocuk Edebiyatı, Çocuk Hakları, Çocuk Kültürü ve Sanatına yönelik çalışmalar içinde yer aldı. 2001 yılında Türkiye Çocuk Hakları Koalisyonu (2001) ile UNICEF'in öncülüğünde başlatılan Çocuklar İçin Evet Deyin! kampanyasının (2011) Sözcülüğünü üstlendi. Türkiye'de ilk kez çocuk ve yetişkin delegelerin katılımıyla gerçekleşen I. İstanbul Çocuk Kurultayı (2000), I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi (2004), I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi (2011) ve I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi (2013)'nin Genel Yönetmenliğini yaptı.

Mustafa Ruhi Şirin, Türkiye'de çocuk yazarı olarak tanınıyor. Fakat onun çocuk yazarlığı bir yandan çocuk diğer yandan yetişkinlere yöneliktir. Çok sayıda yayımlanmış çocuk ve yetişkin kitabı bulunuyor. Şiir, hikâye ve masalları Arapça, Almanca, Farsça, İngilizce, Macarca, Makedonca, Rumence, Sırpça-Boşnakça, Özbekçe, Urduca'ya çevrildi; kiril alfabesine aktarıldı. Yazarın çocuk edebiyatı yönü ile ilgili olarak 2002, 2008, 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye'de dört yüksek lisans tezi; 2010 yılında Mısır'da doçentlik, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde 'çocuk edebiyatı eserlerinin eğitim değeri' üzerine doktora (Ocak 2012) tezleri yapıldı. Masal Mektuplar kitabı 1982 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın çocuk kitabı seçildi; Kuş Ağacı adlı resimli masal kitabı (resimleyen, Nazan Erkmen) UNESCO Asya Kültür Merkezi Resimli Çocuk Kitapları Ödülü (1993) kazandı. Çocuk hakları alanındaki çalışmaları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği'nde Hayat Boyu Onur Ödülü'ne değer bulundu (2012); Kırklareli Üniversitesi Senatosu tarafından 'çocuk edebiyatı eserleri ve çocuk haklarının gelişimine katkısı' nedeniyle çalışmalarına Mayıs 2012 tarihinde fahri doktora unvanı verildi ve 7. İstanbul Edebiyat Mevsimi Festivali Çocuk Edebiyatı Büyük Ödülü (2015) ile ödüllendirildi.

³ UNESCO'nun Herkes İçin Enformasyon Programı (<https://ifap.ru/eng/general/ifapru.htm>) çalışmaları kapsamında hazırlanıp yayımlanan, Rusya perspektifinden medya okuryazarlığı çalışmaları ve uygulamalarını ele alan Alexander Federov'un (2008) "On Media Education" başlıklı eserine şu bağlantıdan erişilebilir: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000182858>.